

Dr Miloš MILOŠEVIĆ

SJEĆANJE NA DR DUŠANA PETKOVIĆA

Poštovani prijatelji dobre knjige, zaista se sa radošću odazivam pozivu Biblioteke Herceg-Novoga, da ne zaboravimo značajnog donatora vaše ustanove dr Dušana Petkovića, koji je sa hiljadama biranih knjiga na raznim jezicima, obogatio vaše fondova. Stvaranje svoje lične dobre biblioteke po vlastitom ključu, bila mu je velika i trajna životna preokupacija i radost, u čemu je ulagao ogromno vrijeme i novac. Pred smrt je želio da to njegovo silno poštovanje prema znanju i mudrosti, prikupljenom u biblioteci oko koje se toliko trudio, prenese u svoj rodni kraj, a da njegovo ime ostane trajno vezano za biblioteku Herceg-Novoga. Veoma se radujem da je, poslije toliko truda, došlo do ostvarenja svega toga i da mu Herceg-Novog neće zaboraviti ime.

Meni lično je ovo sjećanje na Dušana istovremeno i bolno, jer se radilo o veoma darovitoj i ambicioznoj ličnosti koja je mnogo obećavala, ali je istovremeno bila izrazito tragična, jer je, na žalost, stalno pratila nemilosrdna sjenka bolesti, koja je kočila i razarala, i nije dozvoljavala da se spomenute sposobnosti valjano i do kraja ostvare. A mene su pozvali da vam večeras nešto kažem o svemu tome, zato što sam bio njegov prijatelj i kao takav se, pred njegovu ranu smrt, sticajem okolnosti, našao ne samo, iz humanih razloga uz njegovu bolesničku postelju, nego sticajem prilika, i u ulozi stalnog staratelja, pa prema tome i jednog od faktora u realizaciji spomenutog Dušanovog legata knjiga.

Za posmrtno govore obično važi načelo da treba govoriti samo o dobrim stvarima i vrlinama („De mortuis nihil nisi bene“), ali zato su ti govori obično isprani i anemični, jer im nedostaje pečat životnosti. Ovdje to ne treba da bude slučaj i ja ću se postarati da vam, makar i najsumarnije skiciram neke realističke dijelove Dušanovog portreta, jer bih, inače, ovaj naš večerašnji razgovor smatrao izgubljenim vremenom. A svi znamo da

se u svakoj zreloj ličnosti, neizbježno, nalazi mnogo dobrih i loših osobina, sa kojima se mora voditi valjana borba da se na kraju izgradi duhovna fizionomija i čvrst pozitivan karakter. Ali poseban i težak slučaj se sreće kada čovjek nosi neke urođene sklonosti, za koje, u stvari, nije lično kriv, ali kojima ne može da se otme. Rano sam to osjetio kod Dušana i zato mu pristupio sa posebnom brigom i pažnjom. Pri tom sam znao za veliki broj istaknutih imena u nauci, književnosti ili filozofiji, koji su bili opterećeni čak i teškim oboljenjima i nedostacima, ali su ipak ostavili nemjerljiv doprinos.

Našli smo se i upoznali u Padovi, na stranom fakultetu, ne poznavajući još valjano strani jezik, na kom smo trebali da nastavimo studije otpočete u domovini, a, pogotovo, ne poznavajući užu stručnu terminologiju. Prema tome, mi smo dvojica, on sa istorijom, a ja sa pravom, imali, zaista, pune ruke posla da dovršimo te studije koje smo, on u Beogradu a ja u Subotici, bili otpočeli i, otprilike, doveli ih do polovine. Zato se nismo ni mogli previše često vidati, ali smo kod susreta imali zaista veliki krug otvorenih tema i problema, pa smo ne rijetko, i pored različitih materija, jedan drugome mogli i pomoći. Ipak bi, ponekad, došao i da uči kod mene u sobi, jer su druge kolege iz Boke bile sklone da ga privuku na neku zabavnu ili ljubavnu studentsku avanturu, naravno sa ogromnim utroškom vremena i snaga. A on je bio siguran da tako nešto sa mnom neće biti slučaj. Uveče smo, ponekad, išli zajedno i na koncerte ozbiljne muzike. Neke stvari, kao na primjer bavljenje poezijom još od srednjoškolskih klupa, Dušan mi nije povjeravao i o tome sam saznao iz zbirke pjesama koju mi je pred smrt poklonio. Naši razgovori su, prirodno, ponekad dodirivali i opšte filozofske, religiozne, istorijske i slične teme, i tu smo otkrivali da smo u mnogo čemu različiti, ali, istovremeno, da pripadamo onoj istoj staroj autentičnoj i veoma značajnoj bokeljskoj retorti, u kojoj životne, vjerske ili nacionalne razlike u shvatanjima, nisu morale značiti sukob i razlaz, nego veoma često i puno uzajamno poštovanje i dalje održavanje i jačanje prijateljstva. Njega, na primjer, nije smetalo da ja često pohađam baziliku Sv. Antuna Padovanskog, tim prije što mi je pričao da je njegova majka, koju je mnogo poštovao, i van svoje konfesije, osjećala posebni pijetet prema ovom katoličkom svecu. Sve ovo posebno spominjem, jer se prilikom takvih sporadičnih susreta, i pored svega toga, kod Dušana, koji je bez sumnje već tada patio od određenih prvih i blažih formi paranoičnog zaziranja od ljudi, iz samo njemu poznatih razloga, nije formiralo osjećanje odbojnosti, nego, naprotiv, veoma čvrsto povjerenje prema meni. U Padovi smo, uz određene prekide, proveli, manje od dvije godine, s tim što sam se ja, nešto pred kraj 1943. god. sa diplomom odmah vratio u Boku, a on je nešto kasnije diplomirao i odlučio da pođe, mislim kod svoga oca, ili rođaka, u Buenos Aires.

Njegov, svakako nimalo lak uspon u novoj sredini, tokom preko tri decenij (od marta 1948. do novembra 1981) nisam mogao pratiti, jer se pismeno javljao rijetko, jer je dospio i do univerzitetske karijere, uz intenzivno bavljenje enciklopedistikom u Enciklopedijskom zavodu i uz stalno prisutan grozničavi napor strasnog bibliofila oko nabavke rijetkih i skupih knjiga. Predavao je, kao redovni profesor, na Internacionalnom univerzitetu u Buenos Airesu i neka od svojih predavanja, kao i razne popularne članke objavljene po novinama od 1953. do 1960. godine, sabrao u prilogu svoje zbirke pjesama „Iz tuđine“, izdate 1961. godine. Na osnovu toga vidimo da je sa tematikom Boke pisao o Herceg-Novom, Đenovićima, manastiru Savini i uopće o srpskim manastirima, kao i o „Proslavi srpskog Božića na bokeljskim jedrenjačama“. A tematski šire, nalazimo napise o sv. Simeonu i Savi, značaju Srpske pravoslavne crkve, kralju Petru I i kralju Nikoli, Njegošu, teokratiji u Crnoj Gori i padu Skadra. Od pjesnika, iznio je sažeto svoja gledanja na Šantića, Rakića i Matavulja. U tim svojim radovima nije imao većih ambicija, niti je u tuđini imao mogućnosti da nešto novo i dublje istražuje. Želio je samo, kako sam piše da sa nekim osnovnim pitanjima, na popularan način, pomogne srpskoj dijaspori, koja nije imala svojih publikacija, ni mjesta za okupljanje i molitvu. Međutim, imao je i krupne, ali neostvarene projekte, da izda „Istoriju Rusa, Srba i Bugara“ i manju antologiju srpske lirike, starije i nove. U vezi sa Enciklopedijskim zavodom izdavača Plaza i Janesa, Petković je u jednotomnom izdanju iz 1971. i drugom izdanju iz 1974. god. obradio neke istorijske teme, a posebno predsjednike Argentine. Taj tematski blok objavljen je i u luksuznom izdanju pod naslovom „Galerija predsjednika Argentine od Rivadovie do Lanusa (1826-1972)“, što u stranoj zemlji, od jednog stranca, nije bio nimalo lak posao. Od istorijskih eseja, pisanih u časopisu „Gran Aldea“ 1971. god. vidan je njegov interes o spektakularnim ljubavima poznatih istorijskih ličnosti, gdje je uvrštena i Draga Mašin, zatim o krupnim ženskim istorijskim figurama, kao i o atentatima na šefove država tokom XX vijeka.

Naravno, ti ozbiljni intelektualni naponi koštali su ga velikog truda, a pored svega onse psihički nije osjećao dobro, dok je crv bolesti i dalje razarao. Ako to ne bih mogao dokazivati na osnovu prepiske, koja je bila zamrla, to je veoma vidno iz fragmenata objavljene poezije, koju je uspješno glačao po brušenim uzorima Disa, Rakića i Šantića. Eto nekoliko primjera koji kod Dušana nisu neki poetski stereotipi, nego iskrena stanja duha. U pjesmi „Ponoć u pampi“ čitamo o patnji pred naletima uspomena:

Napolju sve crno, ko dubina groba
Samo mračnim nebom sjevne katkad koja

Munja, pa nestane, kao radost moja,
Ko daleko ono, a nedavno doba.

Dok kroz pampu crnu, munja vatrom pali,
A vjetar zavija ko glani šakali;
Osjećam sve jače, svugdje oko mene,
Ko kroz maglu tešku, iz prošlosti sjene.

Došle su po mene, sa dalekog puta,
Šapatom me stalno, neumorno zovu;
Sve su došle k meni, n'jedna ne zaluta,
Našle su me samog u noć strašnu ovu.

U pjesmi „Zavičaju” je zabilježena patnja zbog daljine zavičaja:

Misli svoje od tebe odganjam
Kad sam budan, - a da ne poludim,
Ali kroz san kada tebe sanjam,
Molim Boga da se ne probudim.

U pjesmi „Noći” isto su zabilježene patnje života u tuđini:

Kroz zimske sam noći, diveći se valu,
Kako burno šumi svoju ljubav žalu,
I za jetnjih noći sred Jadranskog čara
Upoznao svemoć vječnoga Vladara.

A sada mi noći prikrivaju rane,
Svu gorčinu mračnu bitisanja moga;
Kad beskrajne, puste, izbjegličke dane,
Pokrije koprena noćnog, glubog doba.

U pjesmi „Griža savesti”, opet se vraća bolnoj unutrašnjoj sjenci koja ga muči:

Pobegao sam jedne burne zimske noći
Bog mi je tad bio jedino u svesti,
Bežo samo od smrti, od Božije moći;
Al najviše bežo od svoje savesti.

Zaludu se nadam, lutajuć po svetu,
Da ću se smiriti, izbeći tu kletu

Senku što me prati ko špijunsko oko,
Aveti što živi u meni duboko.

U pjesmi „Mora” Dušan pozajmljuje motiv i stih od Disa, ali kod njega on zvuči veoma konkretno, rekao bih psihijatrijski konkretno:

O nesretna moja boljko iz tajinstva
Ko se ikad nado da ćeš stvarnost biti,
Kad si remetila snove mog detinjstva
Ko zloslutna mora kroz duše mi niti.

Ipak, da je uspio naći ženu, koja bi shvatila njegova duševna stanja, i iz ljubavi požrtvovano uspijevala da ga spašava iz krajnosti beznađa, Dušan je mogao da mirnije živi i stvara. Ali na takvu ženu nije naišao. Zato se i u ljubavi, koja je Dušanu zaista životno, egzistencijalno trebala, na žalost on duboko razočarava, pa je, najzad, naziva „Obmana”

Vjerovao sam vidjeći te bijelu,
Ko ljiljan, ko proljetni cvijet,
Da sam poput ranjavane ptice
Završio lutalački let,

Da si život, smisao njegov, bajka,
Kuju čojek samo jednom sreće,
Život cijeli živi za taj tren.

A ti bješe iluzija, varka,
Sanja moje nedostižne sreće,
Njezin otsjev, njena blijeda sjen.

Po nekim pismima iz 80-tih godina, vidio sam da se priprema za povratak. U tome ga u odgovoru nikako nisam podržavao, jer mi se, istovremeno povjeravao da je u sukobu sa sestrom, pa su se postavljala osnovna pitanja smještaja i izdržavanja, a bolest je bila sve vidnija. Mislio je i na pomoć moje porodice, ali ja sam imao brojnu djecu, supruga je radila i imali smo more službenih i društvenih obaveza. Međutim, imeprativna unutrašnja potreba da se vrati odbacivala je sve racionalne računice i drama se nije mogla izbjeći. Kada me posjetio u Dobroti početkom 1983. god., već se bio obnovio težak sukob sa sestrom i svojom koji su ga u početku bili primili. Poslije nekog agresivnog incidenta, smješten je u Psihijatrijsku bolnicu u Dobroti sa dijagnozom „reaktivnog paranoidnog psihičkog statusa i arteriosklerotičnog parkinsonovog

sindroma". Iz bolnice me telefonom hitno pozvao i poslije dužih razgovora s njim i sudskim vlastima, prihvatio sam da budem postavljen za sudskog staratelja. U početku sam insistirao da to bude, prirodno, neko od svoje, iz rodnog Đenovića i slično. Ali Dušan je bio neumoljiv, tražio je samo mene.

Bolovao je nešto preko 3 godine i umro sredinom jula 1986. U tom vremenu su se događale mnoge stvari. Prije svega na ličnom planu. Poslije velikog svijeta, strasnog bibliofilskog rada, leksikografskog bavljenja i kraće univerzitetske karijere, naći se zatvoren u Psihijatrijskoj bolnici, nepokretan i u društvu duševnih bolesnika svake vrste, zaista je rijetka i potresna ljudska drama. Moj prijatelj intelektualac, nadprosječne inteligencije i memorije, strasan čitač, ali veoma nemirnog i bolesnog duha, imao je brojne ljudske, naučne i duhovne potrebe. Tražio je, ipak, u prvom redu, ljudsku i toplu komunikaciju i utjehu, a to je značilo da ga je trebalo posjećivati, često i dugo razgovarati sa njim, povremeno mu nositi hranu koju je želio, ili neke predmete, novine, knjige i slično. A iznad svega, razonoditi ga, osvježiti i utješiti. Posjećivao sam ga 1-2 puta sedmično, sjedeći na njegovom krevetu, sa još sedam bolesnika u sobi. I u takvom ambijentu nepovjerljiv i oprezan, on je insistirao da govorimo na stranom jeziku. Često sam se trudio da se šalim i igram paradoksima, da ga tako nasmijem, pa da se načas promijeni onaj groznačavi i oštar pogled stalnog grča i napetost. Posebno da se oslobodi straha da bih mogao da ga napustim, kada bi mi ponavljao „Samo, molim te, nemoj me ostaviti. Ubiću se ako me ostaviš“.

Neću se zadržavati na dosta intenzivnu poslovnu stranu, koja je išla preko mene i suda. Trebalo je kontaktirati sa advokatima i prijateljima u Buenos-Airesu, spašavati ličnu imovinu i stan, koji je tamo imao, sprovesti kupoprodajni ugovor oko zemlje u Đenovićima, a posebno organizovati akcije ambasada i parobrodarskih preduzeća da se sa raznih destinacija, prenesu sve knjige koje je Dušan imao raspoređene na raznim mjestima. Moram priznati da u početku intimno nisam vjerovao kada mi je Dušan pričao o svim tim njegovim dragocjenim stvarima i knjigama. Vjerovao sam da se radi o njegovim iluzijama i pretjerivanjima, a da su njegova sredstva nikakva, ili veoma oskudna, pa sam mu pravio i materijalne usluge. Ali kada se pokazalo suprotno i kada je pristizao novac i bankovne knjižice, trebalo je voditi dnevnik izdataka, koji se predavao sudu. A izdaci i nisu bili bezazleni, jer Dušan je kao nepokretan davao bolesnicima za bolji tretman. Osim toga zaželio bi i neku posebnu ili pojačanu hranu. Najzad, vodila se i dosta učestala korespondencija sa advokatima i prijateljima u Argentini. U vezi sa izdacima, moram ispričati jedan karakterističan detalj kada me zamolio da mu, za rođendan njegove doktorke, naručim toliko karanfila koliko je ona imala godina. Ja sam to

prihvatio bez predomišljanja. Doktorica me, međutim, u četiri oči, na blagi način ukorila kako sam to mogao uraditi. Bio sam zapanjen i odgovorio joj da prosto ne mogu da vjerujem da tako razmišlja jedan psihijatar. Taj gest sam smatrao divnom potvrdom da je naš pacijent još ljudski živ i da je, pored užasne stvarnosti, još sposoban da osjeća i izražava simpatiju prema lijepoj ženi. Ja razumijem smisao onoga što načelno piše u njihovom ljeakarskom kodeksu o izbjegavanju sentimentalnih kontakata sa bolesnicima, ali u ovom slučaju njegov gest sam shvatio kao najljepši uspjeh njenog, ali i mogeg bavljenja sa Dušanom.

Umro je, u mom prisustvu, dosta neočekivano, ali smireno, 12. jula 1986. godine. Kako je bio iskreni vjernik, bio sam veoma zadovoljan što je, prije smrti, prihvatio moj predlog da se, sa sveštenikom rastereti nekih unutrašnjih konflikata i osjećanja grijeha i obavi određene obrede. Napisao je testament, koji meni nije bio nepoznat jer smo o tome bezbroj puta govorili. Želio je da mi se oduži za prijateljsku pomoć i sve da mi ostavi, ali ja sam mu govorio da to ne mogu prihvatiti jer sam mu prišao u ime ljudskih i etičkih motiva, a ne iz očekivanja bilo kakve moguće nagrade. Pa kada je on, ipak, napisao testament meni u korist, ja to u posljednoj izjavi nisam mogao prihvatiti, nego sam i ta sredstva opredijelio donaciji knjiga i time još nešto doprinio da se što bolje ostvari najveća životna želja Dušana Petkovića. I to me iskreno raduje kao najveća nagrada.